

BATI'NIN BİTMİYEN SANAL KORKUSU: İSLAMOFOBİ THE NEVER-ENDING VIRTUAL FEAR OF THE WESTERN WORLD: ISLAMOPHOBIA

Geliş Tarihi: 20.03.2019 Kabul Tarihi: 29.05.2019

MUSTAFA ALICI

Prof. Dr.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT
FAKÜLTESİ DEKANI

<https://orcid.org/0000-0002-8070-8425>

ABSTRACT

In the contemporary age, nations can be easily guided by means of literature, media, politics and clerics in line with political, military, economic and especially religious interests. In the world called "the West", it is clear that this horrendous fear that we call "Islamophobia" is behind the ideas, actions, emotions such as Islam and violence against Muslims, formed with fear, anger or indifference.

Within the framework of Islamophobia, it seems ordinary commonplace for the media, politicians, clergy and educators in the West in order to associate Islam and Muslims with any kind of negativity that threatens or defies the personal safety and lives of individuals as a stimulating factor.

In this article, we will examine the nature, effects and measures of Islamophobia that has been shaped by theological, military, political, economic and socio-cultural factors between the Muslim World and the Christian World since the emergence of Islam as well as its effects and precautions to be considered up.

Keywords: Interreligious Relationships, Islamo-Christian Polemics, Islamophobia, Islam, Christianity, The History of Religions

ÖZ

Günümüz dünyasında milletler, siyasî, askerî, ekonomik ve bilhassa dinî çıkarlar doğrultusunda edebiyat, medya, siyaset ve din adamları gibi araçlar kullanılarak kolaylıkla yönlendirilebilmektedir. Batı dünyasında İslâm dinî ve Müslümanlara yönelik şiddet, korku, öfke veya kayıtsızlık gibi düşünce, eylem, duyguların arkasında İslamofobi diye nitelendirilen bu dehşet verici korkunun olduğu açıktır.

İslamofobi çerçevesinde Batı'da medyanın, siyaset adamlarının, din adamları ve eğitimcilerinin, bireylerin kişisel güvenlik ve yaşamlarını tehdit eden veya meydan okuyan her türlü olumsuzluğu İslâm ve Müslümanlarla ilişkilendirmesi yahut bu olumsuzlukların uyarıcı faktörü kabul etmesi artık sıradan görünmektedir.

Bu çalışmamızda İslâm'ın ortaya çıkışından beri Müslüman dünyası ile Hıristiyan dünyası arasında teolojik, askerî, siyasî, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerle şekillenen İslamofobinin mahiyetini, etkilerini ve alınacak önlemleri ele alacağız.

Anahtar Sözcükler: Dinlerarası İlişkiler, İslâm- Hıristiyan Polemiği, İslamofobi, İslâm, Hıristiyanlık, Dinler Tarihi

Giriş

Terim Olarak “Doğu -Batı” ve İslamofobi Kavramları

“B ilgi çağı”, “postmodern dönem çağı” diye isimlendirilen günümüz dünyasında toplumlar bilhassa Batı toplumları medyanın, siyaset adamlarının, din adamları ve eğitimcilerinin, bireylerin kişisel güvenlik ve yaşamlarını tehdit eden veya meydan okuyan her türlü olumsuzluğu İslâm ve Müslümanlarla ilişkilendirmesi yahut bu olumsuzlukların uyarıcı faktörü kabul etmesi artık sıradan görünmektedir.

Antik dönemde “Doğu” ve “Batı” coğrafi, tarihsel ve kültürel anlamda iki dünyayı ayırıyordu. Bu ayırım, ilk kez Lidya ile Medler arasında yapılan bir savaşta kullanılmaya başlandı. Günümüzde ise Batı, “teolojik açıdan” ağırlıklı olarak Greko-Romen ve Yahudi- Hıristiyan gelenekleriyle beslenen bir dünyayı gösterir. “Siyasî açıdan” Batı çoğulcu demokrasilerle temsil edilen, “kültürel açıdan” evrensel üstünlüğe sahip bir medeniyet olduğunu iddia eden, “coğrafi olarak” daha çok Avrupa ile öne çıkan ama kendisine Amerika ve Avusturalya kıtaları ilave edilen bir dünyayı ve onun görüşünü ifade eder.

Bu anlamda Batı ile İslâm dünyası arasında karşılıklı tutumları belirleyen paylaşılmış bir tarihin ve daima etkileşim halinde olan bir kültürel ilişkinin olduğu açıktır. Son tahlilde Batı’nın hemen yanı başındaki “Doğu” yani İslâm ve Müslümanlar hakkındaki bakışında genel anlamda iki temel tutum göze çarpar:

Birinci ve en yaygın tutum, iki dünya arasında daima uyuşmazlık ve çatışmanın var olduğu ve olacağıdır. Bu tutum, tarih boyunca iki taraf arasındaki polemikleri, kavgaları, sürtüşmeleri, savaşları, modern dönemde ise dinî olan ile dinî olmayan terimleri birleştirerek derinden dinî ve kültürel farklılıkları politik ve stratejik düzlemdeki çıkarlarla buluşturup iki taraf arasında daima var olacak olan bir medeniyetler çatışması hipotezine dönüştüren olumsuz bir yaklaşımdır.

İkinci ve diğer yaygın *tutum* ise, XVIII. yüzyıldan itibaren gelişen ve Swedenborg, Goethe, Carlyle gibi Batılı şahsiyetler tarafından desteklenmiş olan tavidir. Bu yaklaşım, fazla rağbet görmeyen ancak gerek Roma Katolik Kilisesi'nin diyalog dönüşümüyle gerekse Protestan Kiliseler Konseyi'nin faaliyetleriyle II. Dünya savaşı sonrası gittikçe artan teolojik dönüşümlerin etkisiyle günümüzde daha fazla arzulanan ve dindarların ve kültürlerin yakınlaşmasını öne çıkaran olumlu bir bakıştır. Bu yaklaşım her iki tarafı, Hz. İbrahim çizgisindeki uzun soluklu geleneğin bir parçası gören ve meydana gelecek yakınlaşmalarla umutların artacağını öngören *birlikte yaşam ve uzlaş* isteyen bir bakış açısıdır.¹

İslâm'ın ortaya çıkışından beri Doğu ile Batı yani Müslüman dünyası ile Hıristiyan dünyası olarak kurgulanan iki taraf arasında askerî, siyasi, ekonomik, dinî ve sosyo-kültürel alanlarda yakınlaşmalar ve çekişmeler daima mevcut olmuştur. Bu ilişkileri değerlendirdiğimizde görürüz ki İslâm dünyasının Avrupa Hıristiyan âlemine hemen her alanda üstünlük sağlaması VIII. asra kadar geri gider. O dönemdeki Avrupalı halklar da bu üstünlüklerin farkında idi.

Günümüzde Batı'nın İslâm ve Müslümanlara bakışında tarihte hiçbir zaman olmayan yeni bir terim karşımıza çıkar: İslamofobi. Batı'nın İslâm ve Müslümanlara bakışındaki gerçekte karşılığı olmayan ve uydurma bir korkuyu tanımlayan İslamofobi, 2000'li yılların başında politik aktivistler tarafından öncelikle Batı liberal demokrasilerindeki İslâm ve Müslümanlara yöneltilen retorik ve eylemlere işaret eden bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu terimin analitik amaçlar için öncelikle politik alanda daha sonra akademik ve medyatik çevrelerde evrilerek geliştirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yunan mitolojisinde *Dehşet Tanrısı Phobos*'tan alınma bir kelime olan *phobos*, sözlükte "dehşete düşüren korku" demek olup kendisinden korkulan nesne veya duruma göre farklı isimler almaktadır. Fobi terim olarak psikoloji sözlüğünde bir nesne, bir durum veya bir etkinliğin meydana getirdiği ve bireyin bizzat kendisi tarafından da yersiz veya aşırı kabul edilen usdışı, yoğun, inatçı bir korku şeklinde tanımlanır.²

Fobiler, psikanalitik yaklaşıma göre, ya bastırılmış güdülerin şekil değiştirerek gün yüzüne çıkması ya da şartlanmış duygusal tecrübelerden ve travmaya yol açan bir durumun parçası olmuş fobik nesnelere kaynaklanmaktadır.

Buradan hareketle çok farklı türleri olmakla birlikte fobileri genel olarak üç gruba ayırabiliriz:

¹ İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş", *Divan İlmi Araştırmalar*, 15/2 (2003): 1-3; Mustafa Alıcı, *Müslüman- Hıristiyan Diyalogu*, 2. Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 31-55.

² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009), 291.

- a. Belli bir objeye yönelik fobiler: Böcek, örümcek, yılan, fare gibi hayvan fobileri veya şimşek, sel gibi doğal olay veya olgulara karşı olanlar
- b. Belli bir duruma yönelik fobiler: Yükseklik fobisi, açık veya kapalı alan fobisi gibi
- c. Belli bir olguya yönelik fobiler: İslamofobi, sosyal fobi gibi.³

İslamofobi ise kelime olarak “İslâm” ve “fobi” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan İslâm ve Müslümanlar hakkındaki korku, endişe veya ırkçılığı hatta açık bir karşıtlığı ve düşmanlığı içine alan tek bir terim gibi görülebilir.⁴

Dolayısıyla en hafif dozdaki endişe ve karşıtlıkla beslenen bir korkuya dönüşen İslamofobi terimi halk arasında, medyada, kamusal alanda, politik ve akademik söylemlerde kök bulan, Batı’nın bakışındaki en kapsamlı ve en anlamlı algıları akademik açıdan açıklayabilen geniş bir kavramdır. Yabancı düşmanlığıyla bazen eşanlamda görülen terimin kapsadığı rasgele tutumlar arasında nefret, kıskançlık, şüpheler, küçümseme, aşağılama, endişe, ret, korku, iğrenme ve öfke duyma sayılabilir.

Bir toplumda bu tür İslamofobik mizaçlar ne kadar yaygınlık, tutarlılık ve yoğunluk içinde olursa, İslamofobi o toplumda o kadar kök salacaktır. Bu yüzden İslamofobi terimini somut ve kullanışlı bir sosyal kavram olarak geliştirmekle Batı sadece anlamlı ve mukayeseli analizler için değil aynı zamanda daha çok bilgiye dayalı tartışmalar ve daha etkili politik kararlar için de dayanak elde etmiş olur.⁵ Kimilerine göre ise İslamofobi kelimesi, Batı’nın İslâm ve Müslümanlar hakkında doğru veya yanlış ne düşündüğünü, ne yazdığını ve ne konuştuğunu anlama bağlamında önemli ve faydalı bir kavramdır.⁶ Dolayısıyla terim, tam olarak Batı icadıdır. Zira Çin, Hindistan, Rusya gibi ülkelerde de tarih boyunca Müslümanlar yaşamasına rağmen İslamofobi Batı dünyası tarafından sistematize edilmiştir.

İslamofobi kelimesinin tarihçesine göz attığımızda; kelimenin Fransızca olarak *Islamophobie* şeklinde 1922’de (Oryantalist Etienne Dinet tarafından) ve 1970’lerde günümüzdeki anlamından oldukça uzak bir şekilde İslâm içindeki ihtilaf veya farklılıkları ifade etmek, özellikle Müslüman gelenek içinde doğup büyüyenlerin geleneği reddetmesi anlamında kulla-

³ Necmi Karşlı, “İslamofobi’nin Psikolojik Olarak İncelenmesi”, *Dinbilimleri Dergisi*, 13/1 (2013): 78-79.

⁴ Rachel, A. D. Bloul, “Anti-Discrimination Laws, Islamophobia, and Ethnicization of Muslim Identities in Europe and Australia”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28/1 April (2008): 10; Nihat Uzun, *Avrupa’da İslamofobi- İngiltere Örneği*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 13.

⁵ Erik Bleich, “Defining and Researching Islamophobia”, *Middle East Association of North America*, 46/2 (2012): 180- 186.

⁶ Cris Allen, *Written Submission to the Re-Launched All Party Parliamentary Group on Islamophobia*, (Birmingham: University of Birmingham, 2011), 23.

nılmıştı. Bildiğimiz anlamıyla İslamofobi İngilizce literatürde ilk defa 16 Aralık 1991'de Tariq Modood adlı Müslüman bir gazeteci tarafından *The Independent* gazetesinde *Sacrilege and Civility* adlı bir kitabın eleştirisinde kullanılmıştır.⁷

İslamofobi kelimesinin Batı kaynaklı çağdaş politik bir söylem olarak ilk kez 1997 yılında İngiltere'de ırk ilişkilerini araştıran bir düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından yayımlanan bir raporda (*Islamophobia: A Challenge for Us All*; İslamofobi: *Hepimiz için Bir Meydan Okuma*) geçtiğini görürüz.⁸ Bu rapor, İslamofobinin 11 Eylül'ün bir ürünü olmadığını ve asırlardır devam eden Batı'daki İslâm korkusunun son 20 yıl içinde iyice belirginleştiğini göstermesi açısından ilgi çekicidir. Raporda dikkat çeken en önemli boyutlardan biri, Batı'nın İslamofobiyi tanımlarken daha çok polemik bir dille ve bir inanç olarak İslâm'a yönelik derin şüpheleri, bir halk olarak Müslümanlara karşı somut korkuyu öne çıkaran basmakalıp negatif tutumların tamamını kastetmesidir.

Rapor, aynı zamanda İslamofobiyi haklılaştırmak hatta meşrulaştırmak maksadıyla şu neticelere varmaktadır;

- a. İslâm tekdüze bir din olup durağan ve değişime kapalıdır.
- b. İslâm, diğer kültürlerle ortak hiçbir değeri olmayan tamamen öteki bir gelenek olup onlardan etkilenmemekte ve onları etkilememektedir.
- c. İslâm, Batı'ya göre ikinci sınıf bir gelenektir; Batı gözüyle bu din, Batı değerleriyle uyum içinde olmayan, barbar, akıldışı, ilkel ve cinsiyet ayırmacılığı yapan bir dindir.
- d. İslâm, şiddet yanlısı, saldırgan, tehditkâr ve terör destekleyicisi ve medeniyetler çatışmasına girişmiş bir dindir.
- e. İslâm, siyasal bir ideoloji olarak görülmekte; onun politik ve askerî üstünlük için kullanıldığı düşünülmektedir.
- f. Müslümanların Batı eleştirisi geçerliliği olmayan bir mantık yapısına sahiptir.
- g. İslâm'da ana akım Sünniliktir. Diğer İslâm yorumları sapkın ilan edilir.
- h. İslâm düşmanlığı, Müslümanlara karşı sergilenen ayırmacı uygulamaları ve onların toplumdan dışlanmasını haklı çıkarmak için kullanılmaktadır.
- i. Bu nedenlere bağlı olarak Batılılar için İslamofobi, doğal ve normal bir durumdur.⁹

⁷ Uzun, *Avrupa'da İslamofobi- İngiltere Örneği*, 14-15; Hilal Barın, *İslamofobi ve Daeş*, (İstanbul: Tezkire Yayınları, 2016), 49-50.

⁸ *Islamophobia: A Challenge for Us All*, "Commission on British Muslims and Islamophobia", Commission on British Muslims and Islamophobia, (London: Runnymede Trust, 1997) 1, 3.

⁹ *Islamophobia: A Challenge for Us All*, "Commission on British Muslims and Islamophobia", 2.

İslamofobi aynı zamanda 11 Eylül 2001’de İkiz Kulelere karşı gerçekleştirilen terörist saldırılardan itibaren İngiltere, Fransa ve A.B.D.’de yoğun bir şekilde medya ve düşünce kuruluşları tarafından İslâm’a ve Müslüman kültürlerine karşı Batı toplumlarının duyduğu “derin ve korku dolu endişeyi hatta İslâm’a duyulan mesnetsiz düşmanlığı” ifade etmek için kullanılmıştır.

Dolayısıyla İslamofobi, genel olarak “yabancı düşmanlığının” (*xenophobia*) uzantısı kabul edilen bir terim olarak İslâm’a, Müslümanlara ve onlarla ilgili durumlara karşı duyulan karşıtlığı ya da önyargılı görüşü temsil eder. Buna karşın Müslümanlar tarafından İslamofobi-ister ırkçılık veya ayrımcılığın günlük formları halinde olsun isterse daha saldırgan bir yapıda olsun- insan haklarının ihlali ve toplumsal bütünlüğe meydan okuma olarak algılanmaktadır. Onlara göre bu kavram, İslâm’a karşı temelsiz düşmanlık olarak tanımlanmakta ve özellikle Ortadoğu, Arap ve Güney Asya halklarını hedef almaktadır.¹⁰

Günümüzde Batılı akademisyenler tarafından somut, kullanışlı, sosyal, mukayeseli bilimsel bir kavram olarak kabul gören, hem kamuya açık tartışmalarda hem de etkili politik kararlarda temel alınan İslamofobi’nin dört katmandan meydana gelen bir fenomen olduğunu söyleyebiliriz;

- a. Önyargılar; İslamofobi’nin en dış katmanında ortaya çıkar ve medya ve gündelik konuşmalarla kendini gösterir.
- b. *Ayrımcılık veya Karşıtlık*; önyargıların neticesinde oluşan somut ve davranış boyutundaki durumlar olup iş dünyası, eğitim ve sağlık sektörlerinde görülür.
- c. *Dışlama*, ayrımcılığın ileri bir sonucu olarak siyaset ve yönetim alanlarında kendini belli eder.
- d. *Şiddet*; İslamofobinin son katmanındaki en belirgin olumsuz boyutu olarak çoğu kez sözlü şiddet (veya mobing) şeklinde, genel olarak vandalizm veya fiziki saldırılar hatta can güvenliğini tehdit etme şeklinde ortaya çıkar.¹¹

Bu bağlamda öncelikle *Batı denilen dünyanın İslâm’a ve Müslümanlara bakışının* mahiyetini ortaya koymaya çalışacağız; Batı, günümüzde güçlü ve etkin bir alanı temsil ettiğinden, onun bakışının dünyanın her yerinde İslâm hakkında oluşabilecek olumsuz imaj ve korkulardaki yeri de baskın ve güçlü olmaktadır. İkinci olarak ise İslamofobi denilen yerleşik Batılı olgunun doğasını ve temel sonuçlarını, Müslüman bireyler üzerinde bıraktığı

¹⁰ Tuba Er- Kemal, “İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 755; Hakan Samur, “Avrupa’nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15/29(2017): 153.

¹¹ *Islamophobia: A Challenge for Us All*, “Commission on British Muslims and Islamophobia”, 41.

etkileri ve her iki taraf açısından alınması gereken önlemleri değerlendireceğiz.

1.1. Kutsal Kitabı Korkuyla Yorumlamak: İslamofobinin Teolojik Faktörleri

Teolojik açıdan Kutsal Kitab'a dayalı olarak doğrudan İslâm'ı ve Müslümanları değerlendirmek zordur. Zira İslâm, Hıristiyan kutsal kitap külliyatının kaleme alınmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bu sebeple İslâm hakkındaki teolojik bakış bağlamsal olarak oldukça kaygan bir zemine sahip olmuştur.¹²

Ancak kitaba dayalı geleneksel bakışta ötekine yönelik tavır bellidir; Tanrı sevgiyse, korku, doğal olmayan, tanrısal olmayan ve mantıksal olmayan her şeye yöneliktir: “Çünkü Tanrı bize korku ruhu vermedi ama kudret ve sevginin ruhu ile sağlam bir zihin verdi (II. Timoteus'a, 1/7). Dolayısıyla Müslümanlar, İsa Mesih'in ulûhiyetine ve haçta ölen Kurtarıcı Tanrı oluşuna inanmamaları, Hıristiyan Kutsal Metin külliyatının tahrif edildiğini iddia etmeleri, gerçek din olan Hıristiyanlığın yerini almak isteyen sahte ve batıl bir geleneği izledikleri gibi karşıt görüşlere sahiptirler. Teolojik bakışa göre, İslâm'ın Peygamberi Hz. Muhammed, kendi inancını oluştururken Yahudi- Hıristiyan geleneğinden ciddi olarak etkilenmiştir ama getirdiği mesaj (Kur'ân), Kitab-ı Mukaddes ile özellikle de Yeni Ahit'le ihtilaf ve çelişki içinde olduğundan ilahi kaynaklı olamaz.

Bu geleneksel teolojik görüşün oluşmasında ilk dönem polemik (teolojik) literatürün büyük etkisi bulunmaktadır. Bilhassa Bizans polemikçileri (söz gelişi Yuhanna ed-Dimeşkî [ö749], Theodore Ebu Kurra [ö.820]) İslâm'ı çoğu kez “putperestlik”, “kılıç dini”, “Şeytan'ın işi” veya “heretik bir Hıristiyan mezhebi” olarak düşünürken, Kur'ân'ı, “saçma ve anlamsız”, Hz. Peygamberi ise çoğu kez “Ariuscu” bazen de Yeni Ahit'te (Matta, 24/23- 27; I. Yuhanna, 2/23) bahsedilen “Deccal”, “sahte Mesih” veya İncil'le tesadüf eseri karşılaşan “sahte ve yalancı peygamber” olarak görüyorlardı. Ed-Dimeşkî'ye göre Müslümanlar, Kitab-ı Mukaddes'te geçen ve Yahudilerin annesi Sara'nın kıskanç tutumuyla Arabistan çöllerine sürülen Hacer'in çocukları olarak “Sara'nın evinden kovulanlar” anlamında *Sarakenoi/Saracen* veya “Hacer'in çocukları” anlamında *Agarenois/Hageri* iken bir asır sonra yaşayan Theodore Ebu Kurra için Müslümanlar, “Tevrat'ta haber verilen İsmail'in soyundan gelen sürülmüş sapkın bir gruptu”.¹³

¹² Colin Chapman, “Thinking Biblically About Islam”, *Themelios*, (April III, 1978): 66-78.

¹³ Daniel J. Sahas, *John of Damascus on Islam: The “Heresy of the Ismaelites*, (Louvain: E. J. Brill 1972), 68; Oleg Grabar, “The Umayyad Dome of the Rock in Jerusa-

Batı'nın en batısındaki Latin yazar için de durum değişmiyordu; İslâm, Hıristiyanlığa karşı en önemli tehdit, bir meydan okuma, sapkınlık ve put-perestlikten ibaretti. Bütün bunlar, sonraki dönemde oluşacak İslâm inanç ve pratiklerine yönelik Batı bakışının oluşmasına ilk teorik katkıları sağlıyordu.¹⁴ Günümüzde bile en kötü teolojik imajların temelini oluşturan anlayışa göre İslâm ve ona inanan Müslümanlar, “tüm kafir değerlerin” odağı kabul edilmekteydi.¹⁵

Sonuçta Ortaçağ boyunca teolojik yaklaşımın ortaya çıkmasında Kur'ân-ı Kerim'deki Yahudi ve Hıristiyan fenomenlerine yönelik göndermelerin, anlattığı kıssaların veya Hıristiyanlar hakkındaki değerlendirmelerin, özellikle İncil'in getirdiği mesajlarla uyumsuz veya onlarla çelişkili olduğu fikri etkili olmuştur. Bu gibi gerilimli ve olumsuz bakışlar, bir taraftan şaşkınlık ve güvensizliğe diğer taraftan telaş ve endişeye sevk etmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasında özellikle Roma Katolik Kilisesi'nde II. Vatikan Konsili (1962-1965) ile birlikte Müslümanlara bakışta teolojik bir dönüşüm yaşandı. Diğer insanlarla özellikle Müslüman ve Yahudilerle diyalogu teolojik ajandasına yerleştiren Roma Katolik Kilisesinin teolojik açılımları, Batı'nın Müslümanlara bakışında yeni perspektifler kazandırmıştır.

Nitekim günümüzde Müslümanlar dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu adı verilen yeni teolojik yaklaşımlar altında farklı ama zengin teolojik bakışlarla ve çok boyutlu olarak değerlendirilmektedir. Mesela dışlamacıların İslâm'a yönelik geleneksel olumsuz imajı sürdürme niyetinde oldukları gözlemlenmektedir. Bu bakımdan genel olarak Anglikan Kilisesi gibi dışlamacı teolojik yapıların Müslümanlara yönelik bulduğu Kitab-ı Mukaddes modelleri genelde en olumsuz olanlarıdır. Bu teolojik referanslara göre İslâm, son günlerde ortaya çıkacak olan deccâl ile veya sahte peygamberlerle özdeşleştirilmektedir. Yine İslâm, Mesih'in izzetini körelten, karanlığın hükümdarı, kötülüğün ordularının bulunduğu odaktır. Hz. Muhammed, İsa Mesih'e karşı çıkan ve onun haça gerilmesine sebep olan Yahudi baş kâhinden başka biri değildir.

Roma Katolik Kilisesi'nin öncülüğünde gelişen “kapsayıcı bakış”, Müslümanları nispeten daha olumlu değerlendirmektedir. Diyalog gibi yeni bir yaklaşımı din sözlüğüne sokan Katolik teologlar için Müslümanların İbrahim'in imanına vurgusu ve bilhassa Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı'nın İsmail'e verdiği takdis ve vaad yabana atılmamalıdır. Yine Müslümanlar, İsa Mesih'i büyük bir peygamber olarak kabul edip, annesi Hz. Meryem'e

lem”, *Ars Orientalis*, (1959): 44.

¹⁴ Kalın, “Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş”, 4-6.

¹⁵ Alıcı, Müslüman- Hıristiyan Diyalogu, 285- 289.

saygı göstermekte, ahiret gününe inanmakta, namaz kılarak, sadaka vererek Tanrı'ya yaklaşmaktadırlar. Bu yönleriyle Mesih'in nihai kurtuluş planı onları da kuşatmaktadır. Hz. Muhammed, hem teolojik hem de sosyolojik açıdan İbranî peygamberler gibi hareket etmektedir. Hatta Roma Katolik Kilisesi içinde Julio Basetti-Sani gibi bazı teologlar, daha da ileri giderek, Hz. Muhammed'i Arap toplumunun Mesih'e göre hazırlanması için gönderilmiş ilahi bir pedagog olarak görmekte ve İslâm'ı eskatolojik kurtuluş adına Hıristiyanlığın son dönemlerinde ortaya çıkan hazırlık safhası saymaktadır.

John Hick, Hans Küng, William Cantwell Smith gibi “çoğulcu” teolojiler üreten Batılılar ise İslâm'ı Tanrı'ya verilen olumlu ve doğru bir cevap olarak gördüklerinden, Batı'da Müslümanlara en olumlu bakış sahibi figürler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çoğulcuların bilhassa Nihai Aşkın Varlık anlayışında olumlu açıdan en çok başvurdukları dinî geleneklerin başında İslâm gelmektedir.

Neticede günümüzdeki Batı'nın Müslümanlara ve İslâm'a teolojik tavırında belirgin rolü anlamaya çalıştığımızda görürüz ki Hıristiyanlık ile benzer veya ortak fenomenler üzerinden tenkitler yapan İslâm dininin, Hıristiyan değerleriyle açıkça ters düşmesinin doğurduğu sonuçlar, Kiliseler tarafından dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu olmak üzere birbirinden tamamen farklı teolojik anlayışlarla değerlendirilmektedir.

1.2. Kendi Korkusunu İcat Eden Hıristiyan Batı: Tarihsel Faktörler

Antik Yunan ve Roma dönemlerinde Batı toplumları, Asya kökenli düşmanlardan korkmakta ve nefret etmekteydiler. Yine Batı uygarlıkları İslâm öncesinde bile Arap ve Pers halklarını “alt”, “aşağı”, “ikinci sınıf” ve “barbar” görürken kendilerini ise “medeni” ve “özgürlük aşığı” olarak tanımlıyorlardı.¹⁶ Bu yüzden Batı'nın Doğu hakkındaki olumsuz imajı sadece modern zamanların problemi değildi.

Batı için Doğulu düşmanlarına karşı var olan bu korku İslâm döneminde de devam etmişti. Bu açıdan bakıldığında Müslümanlar, en fazla ortak yaşam alanına ve en fazla ortak meseleye sahip olmasına rağmen sürekli muhalif kabul edilen din mensuplarıydı. Öyle ki İslâm dünyasının Hıristiyanlar için yeni bir teolojik ve siyasî mesele haline gelmesi İslâm dininin doğuşuna kadar gitmesine rağmen, özellikle Bizans kontrolünde bulunan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın büyük kısmının M.S. VII. ve VIII. yüzyıllarda Müslümanların hâkimiyetine girmesiyle siyasî bir konu olması daha fazla hissedilmeye başlandı.

Ancak daha büyük mesele ise Hıristiyanların, onca fırsata karşın İslâm ve Müslümanlar hakkında birinci el kaynaklardan yoksun olmaları, bunun

¹⁶ Uzun, *Avrupa'da İslamofobi- İngiltere Örneği*, 23.

yerine düzmece ve batıl kaynaklardan beslenmeleri sayılabilir.¹⁷ Bu açıdan bakıldığında XI. yüzyılda başlayan Haçlı seferleriyle, Batı'nın İslâm'a bakışındaki en sert ve en olumsuz dönemleri somut olarak ortaya çıkar. Hayal ürünü Doğu serüvenleriyle harmanlanan Haçlıların İslâm ve Müslümanlar hakkındaki kin ve düşmanlıkları, giderek yeni yalan ve yanlış kışkırtmaları doğurdu. Bu dönemde İslâm hakkında destan yazan Avrupa ozanları, köy köy, kasaba kasaba gezerek halkı birkaç asır sürecek olan uzun soluklu Haçlı seferlerine kışkırtmaktaydı. Bu destanlarda Müslümanlar, “İsa düşmanı”, “Tanrısız halk”, “ebedi cehennemlik grup”, “pagan”, “putpe-rest”, “barbar”, “gaddar”, “zalim” ve “ahlaksız” gibi yakışsız sıfatlarla betimlenmekteydi. Ayrıca bu literatürde Müslümanların Hz. Peygambere tapmaları gibi İslâm inancı hakkında yanlış bilgiler de bulunmaktaydı.¹⁸

Bu dönem, bir anlamda karşılıklı “meydan okumaların olduğu zamanlar” olarak kabul edilebilir. Öyle ki dönemin Batı dünyası Müslümanları genel olarak olumsuz, yıkıcı ve düşmanca değerlendirmekte haksız yakıştırmalarla, uydurma efsanelerle özdeşleştirmekteydi; Hz. Peygamber, “sapkın bir Hıristiyan rahip” hatta papa seçilemeyince Hıristiyan dünyasından intikam almak isteyen “eski bir kardinal” kisvesine büründürülmekteydi. Son tahlilde İslâm ise sahip olduğu İsa Mesih, Meryem, İncil veya Havariler hakkındaki öğretileriyle geleneksel Hıristiyan görüşünden ayrılmış “sapkın bir mezhep” olarak kabul edilmekteydi.¹⁹

Takip eden dört asır boyunca Hıristiyan işgalciler, kulaktan dolma bilgilerle “servet” ve “lüks” içinde yüzdüğüne inandıkları Müslümanları yakından görme ve Doğu'nun muhteşem zenginliklerini tecrübe etme fırsatı elde ettiler.

Bilhassa “XII. yüzyıl Rönesansı” adı verilen dönemde İslâm'ın sunduğu “Endülüs” birlikte yaşamı (*convivencia Andulusia*)” ve yakınlaşma tecrübelerini somutlaştırırken Malta ve Sicilya gibi Akdeniz havzasında yaşayan Müslümanlar da Hıristiyan ve Yahudi dünyasına yönelik olumlu yaklaşımlarını açıklıkla gösterdiler. Bu olumlu katkılar sayesinde Rönesans döneminde (yaklaşık 1150- 1500) Batı'da Felsefe, Matematik, Fen, Tıp gibi alanlarda sadece Arapça çevirileri bulunan “kayıp” kadim Yunan ve Hint klasikleri, İspanya ve İtalya'da Latince'ye çevrildi. Hatta 1277 yılında resmen yasaklandı da Latin İbn Rüşdçülüğü revaç bulmaya devam etti ve İslâm düşüncesi Batı'yı derinden etkilemeyi sürdürdü. Öyle ki Hıristiyan düşünür Thomas Aquinas (ö. 1274) İslâm düşüncesini bir meydan okuma olarak gördü ve ona karşı kayıtsız kalamadı.²⁰

¹⁷ Kalm, “Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş”, 6.

¹⁸ Bekir Karlığa, *İslâm Düşüncesi'nin Batıya Etkileri*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 88-90.

¹⁹ Katya Vehlov, “The Swiss Reformers Zwingli, Bullinger and Bibliander and Their Attitude to Islam (1520-1560)”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 2 (1995): 232- 233.

²⁰ Kalm, “Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş”, 12-13.

Rönesans döneminde Hıristiyanlığın gücü gittikçe zayıflarken bütün ihtişamıyla Endülüs'ün güçlü katkısıyla İslâm, tuhaf bir şekilde ruhban olmayan çevreler tarafından sessiz ve gizli olarak hayranlık duyulmaya ve önemli bir kültür ve Yahudi- Hıristiyan geleneğinden farklı bir medeniyet modeli olarak sunulmaya hatta o dönemdeki genç nesiller tarafından taklit edilmeye başlandı. Böylece asırlardan beri dinî ve teolojik düzlemde karalanan İslâm imajı, Rönesans devrinde hem gizli taraftarlar topladı hem de nötr bir değer olarak, hatta teolojik açıdan eleştirilmesine rağmen zengin bir gelenek olarak görüldü. Sonuçta denebilir ki Rönesans döneminde belki İslâm hakkındaki nefret sürdürüldü ama mutlak hakikat olarak iddia edilen Hıristiyanlığın karşısına somut bir model olarak konuldu.²¹

İslâm ve Müslümanlar hakkında XIX. yüzyıldan itibaren oluşan Batılı bakış, “geri kalmış”, “çöküntü içinde”, “hasta veya ölmekte” olan bir medeniyet imgesi şekline girdi. Sömürge döneminden itibaren siyasî kargaşa içinde görülen İslâm Dünyası'nın Batı dışlamacılığının ana hedefi olması, Batı'nın köklü kültürel korkularının bir ürünü oldu.

Sonuçta denebilir ki İslâm'ın ortaya çıkışından beri her dönemde Batı, polemiklerden folklorla, müzikten edebiyata her alanda İslâm ve Müslümanlar hakkında, hiçbir dinle kıyaslanamayacak derecede korku, düşmanlık ve önyargılarla kuşatılmıştı.²² Bir taraftan İslâm'ın Yahudi-Hıristiyan geleneğinden teolojik açıdan farklı oluşuna ve ayrıştığına dair güçlü vurgular varken diğer taraftan İslâm dünyasının hızla genişlemesi sebebiyle Batı'nın tarihsel bakışı İslâm karşıtı duygularla büyük ölçüde şekillendi. Böylece modern döneme kadar Batı'nın belirgin İslâm imajındaki en olumsuz rol, Hz. Peygambere ait oldu. O, hemen hemen her devirde geçici dünya heveslerine dalmış, cinlenmiş ve büyücü olarak görülürken, getirdiği mesaj ise sapkınlık ve putperestlik olarak anlaşılmayı sürdürdü.

1.3. Batı'nın Ayağına Giden Korku: İşçi ve Göçmenlerin Meydana Getirdiği Demokrafo-Kültürel Faktörler

Batı'nın İslâm ve Müslümanlar hakkındaki korkusunun aktüel boyutu öne çıkmaktadır. Özellikle günümüzde işçi ve göçmenlerin uyum sorunları, artan terör olayları, El Kaide, DAESH gibi aşırı şiddet hedefleyen grupların ortaya çıkışı aktüel faktörler arasındadır.

Batı'da Müslümanlar; göçmenler, siyasî mülteciler, işçiler, mühtedi Müslümanlar gibi nitelemelerle kategorize edilirler. Son 20-30 yıldan beri Müslümanların Batı'daki sayıları sosyo-ekonomik açıdan endişeye sevk edebilecek oranda artmaktadır. Batı'da yaşayan Müslümanların sayısının

²¹ Kalın, “Batı'daki İslam Algısının Tarihine Giriş”, 7.

²² Samur, “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 158.

2050 yılında %20'yi bulacağı söylenmektedir. Bazı Batılı yazarlar, Avrupa'nın gelecekte bir Avrobistan (Aurobia) olacağını kışkırtıcı bir üslupla yazmaktayken hemen her kesimden Batılı insanlar, pek çok şehirde kilise ve sinagogun yanı sıra bazen kültür merkezi şeklinde olsa da cami ve İslâm merkezlerini görmeye alışmaktadırlar.²³

II. Dünya Savaşı sonrası Batı'ya giden Müslüman göçmenler ve bilhassa 1960 sonrası Kıta Avrupa'sında oluşan işçi açığını kapatmak üzere gelenler, Batı toplumlarına emek arz ediciler olarak takdim edildi. Bu işçiler ilk 10-15 yıl uyum sorunları hariç herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmadı. Hatta Batılılar, uzun süre kendi toplumlarında yaşayan Müslümanlara karşı kayıtsız kalırken onların temel insani sorunlarının farkına varamadılar. Bunun neticesinde göçmen ve işçi Müslümanlar, uzun süre Batı sosyo-politik gündeminde layık olduğu yeri tutamadı.

Ancak göçmen işçi taleplerinin azaldığı ama girişlerin siyasî iltica, evlilik veya yasadışı yollar gibi farklı şekillerle devam ettiği 1970'lerin ikinci yarısında ve 1980'lerin sonuna kadarki dönemde Müslümanların Avrupa toplumlarındaki varlıkları özellikle sosyal hayatın farklı alanlarında da bariz olarak arttı ve bu durum yavaş yavaş olumsuz tepkileri de oluşturmaya başladı. Sonuçta Müslüman göçmenler, “komşu”, “çalışma arkadaşı”, “vatan-daş” ve “inançlı insanlar” olarak kabul edilmeleri gerekirken toplumsal dışlamanın odağı ve nefretin hedefi haline getirildiler.²⁴

Batı'da olumsuz bakışların dinle bağdaştırılması ve daha sonra korkuya dönüştürülmesi genel anlamda 1990'ların sonundan itibaren ortaya çıkan kan dökücü terör faaliyetleriyle bağlantılıdır. Söz gelişi İslâm İnsan Hakları Konseyi tarafından İngiltere'de yaşayan Müslüman işçi ve göçmenlerle yapılan anketlerde, yarıdan fazlası, İslâm hakkında düşmanca ve ırkçı davranışlara, sözlü tacizlere, etnik ve dinî kimliğinden dolayı alaya alınma gibi olumsuz tavırlara maruz kaldığını belirtmiştir. Buna karşın Müslüman demokratik yapısının karma ve yüksek olduğu Almanya ve Fransa'da yerel halkla yapılan anketlerde Müslüman göçmen ve işçilerin topluma entegre olmak istemedikleri, ülke kimliği için bir tehdit oldukları, Batılı değerleri reddettikleri, Müslümanlarla kültürel farklılığın büyük ve derin olduğu tespiti öne çıkmaktadır.²⁵

²³ L. John Esposito, “Bir Batı Olgusu Olarak İslam”, *Avrupa ve Amerika Müslümanları*, Çev. Cem Demirkan- Deniz Öktem, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003), 23.

²⁴ Samur, “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 156.

²⁵ Hüseyin Türkan, *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık*, (İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Yayınları, 2015), 31-32.

1.4.Sahte Gerçeklikten Sanal Korkuya Giden Yolda İslamofobinin Medyatik Faktörleri

Kitlesele medyanın, özellikle sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanıldığı bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri de, klasik oryantalizmin İslâm'a ve Müslümanlara bakışının çoğu kez kontrolsüz ama bilinçli bir şekilde günümüzde de aynen devam ettirilmesidir. Hatta bu bakışın daha kapsamlı ve daha sistemli veya derinlikli projelerle tehlikeli ve algı yöneten veya "tarihsel düşmanlıkları güncelleyen" post-modern oryantalizm formatına bürünmesidir. Olumsuz dil kullanan Batılı medya yazarları için İslâm, diğer dinleri tehdit eden, insanlığı korku dolu karanlığa sürükleyen, mantıktan ziyade körlük derecesinde bağınazlığı tekrar eden kendini zorla ötekileştirmek için çaba gösteren bir inançtır.²⁶

Sosyal medya bu açıdan post-modern iletişim aracı olarak keskin bir Batı bakışı sunmaktadır. Facebook veya Twitter gibi "akademiden uzak kontrolsüz" alanlar, öylesine internette gezinen insanlardan bilinçli düşünce paylaşımında bulunanlara kadar her kesimin İslâm algısını kızıştıracak güçtedir. Bu alan, her insana ait "bilincin yazı tahtası" gibi binlerce bilinçaltını yansıtmaktadır. Kısaca söyleysek "siber uzay" denilen bu ortam, herkese ev sahibi olma imkânı sunabildiğinden pijama giyerek en ciddi konular hakkında nefret söylemleri yazılabilecek alandır. "İnternet İslamofobları" adı verilen nefret yayıcılar, kendi takipçilerine Müslümanlar hakkındaki çalınca konuşmalarla süslenmiş nefret ve ön yargıyı körüklerler. Söz geliş dönemin Amerikan Başkanı Barack Obama'nın aslında Malcolm X'in bir Müslüman kadınla yasak aşkının çocuğu olduğu iddiası geleneksel iletişim araçlarına dayanan korku kampanyalarının aksine daha hızlı yayılıp revaç bulabilmektedir.²⁷

Bunun yanında Müslümanlar hakkındaki korkunun üretilip pazarlanmasını sağlayan sosyal medyayla beslenen veya süslenip abartılan bu yeni perspektif, daha da derinden giderek doğrudan insan bilincini kontrol altına almayı deneyen yeni kültürel pedagojileri de uygulamaya koymaktadır. Söz geliş sinema gibi eğlence sektörünün öne çıkarıldığı bir ortamda klasik yöntemlerden daha etkili, çarpık, şeytanileştirilmiş bir İslâm imajı bir eğitim süreci tarzında parlatılmaktadır. Öyle ki tüm etik kurallar hiçe sayılarak, komedi ağırlıklı televizyon şovlarından demagojik söylemlerle süslü siyasî demeç ve mitinglere kadar, dizilerden, sinema filmlerinden ve çizgi romanlardan karikatürlere kadar her yaşa ve her sosyo-ekonomik gruba ulaşabilen medyatik araçlarla, İslâm'ın aslında terörizmin ana kaynağı,

²⁶ Türkan, *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık*, 23- 30.

²⁷ Nathan Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 93- 101.

Müslümanların ise terörist olduğu algısı taze tutulmaya çalışılmaktadır.²⁸

Neticede Batı medyasının bu konudaki baskın görüşü, iki dünya arasında ortak bir zeminin mümkün olmadığı, çatışmanın neredeyse kaçınılmaz olduğu, Müslümanların Batı normlarına tehdit oluşturduğu, İslâm'ın Batılı değerlere alternatif gibi sunulduğu şeklinde yansımaktadır. Kitlemel medyada her yönüyle beslenen İslâm algısı, "karmaşık bir metin geleneğine sahip bir din" ve modern dünyanın meydan okumalarına cevap veremeyen "bozulmakta olan bir medeniyet" olarak ortaya çıkmaktadır. En gelişmiş haliyle İslâm, bu medyatik bakış açısına göre Yunan hikmetini Batı'ya aktaran basit bir liman hükmündedir.²⁹

1.5. Korkunun Bilinçaltıdan Bilince Yansımaları: İslamofobinin Entelektüel Faktörleri

Entelektüel açıdan genel olarak Batı'nın "ileri sömürgeci" anlayışıyla İslâm'a ve Müslümanlara baktığı söylenebilir. İleri sömürgecilik, çok yeni bir kavram olarak, geleneksel sömürgecilikten farklı olarak topraktan ziyade yerli halkın zihinlerinin Batı değerlerine göre işlenmesi yani "enkültürasyon yoluyla yerel zihinleri Batı düşüncesiyle aşılarak melezleştirme-sini" ifade eder.

Batı'da yaşayan Müslüman halkların büyük çoğunluğu bir zamanlar Avrupa devletlerinin sömürgesi olan topraklarda yaşayanların veya bu topraklardan Avrupa'ya göçmen olarak gelenlerin çocuklarıdır. Klasik sömürgeci zihniyetinden ileri sömürgeciliğe evrilen günümüz Batı dünyası için yöneten- yönetilen ilişkisinden sıyrılıp Müslümanlarla "eşit vatandaş kalıbına girmek" rahatsız edici şekilde zor gelmektedir. Söz gelişi en büyük sömürgeci güçlerden olan Fransa, geçmişindeki özgürlükçü yaklaşımları bir kenara bırakarak Müslümanlar lehine gün geçtikçe değişen demografik yapıyı kabullenemeyen ve Müslümanlara militanca tepkiler veren bir siyaset izlemektedir. Öyle ki bu gibi ülkelerdeki (mesela Hollanda'daki karikatür krizleri gibi) İslâm hakkında üretilen suni gündemlere Müslümanlar itiraz ettiklerinde bu durum bir düşmanlık söylemi olarak değil din özgürlüğü çerçevesinde ve ortak Avrupa değerlerine dayalı olarak yorumlanmaktadır.

Bu anlamda Avrupa ve Amerika merkezli kimi aşırı sağ entelektüel çevreler, gitgide İslâm karşıtı bir yöne doğru kaymakta ve kendi aralarında güçlü bir haber ağı oluşturmaktadır. İsrail yanlısı çevrelerle de yakın ilişki içinde olan bu kesimler, beraber aktiviteler düzenlemekte ve muazzam bir mali işbirliğine girmektedirler. İslamofobiyi bizzat üreten, onu sürekli canlı tutan ve onu bir "kültür endüstrisine" dönüştüren bu gibi entelektü-

²⁸ Samur, "Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi", 159.

²⁹ Kalın, "Batı'daki İslam Algısının Tarihine Giriş", 31.

el çevreler, kitle iletişim araçlarından faydalanarak korku üretmeyi, kitleleri bu korkuya göre hazırlamayı ve yönlendirmeyi düzenli bir şekilde geliştirmektedirler. Bu çevreler, Batılı olmayan değerlerin akıldışılığı ve ötekilerin geriliği ana fikrini, entelektüel alanda sürekli konu edinmektedirler. Böylece Batı düşüncesinin dünyayı homojen bir yapıya dönüştürme hedefi bir hakikat tekelciliği ve tek tipleştirme ideolojisi olarak daima insanlığın karşısına çıkmaktadır. Son tahlilde bu düşünceye göre Batılı olmayan toplumların gelişmesi, ancak Batı zihniyetinin sağlayacağı yol haritasıyla mümkün olabilir. Zira tarih olgusunu, İsa Mesih ile başlatan ve İsa Mesih'in ikinci gelişiyile bitirecek olan Batı, insanlığın düşünce dünyasının gelişip ilerlemesini de tekelci bir tarih düzleminde istemektedir.

Dolayısıyla Batı düşüncesinin İslâm ve Müslümanlara bakışta ontolojik açıdan tekelci bir özne anlayışını takip ettiğini söyleyebiliriz. Heidegger ve Derrida gibi düşünürlerce değerlendirilen ve kadim Yunan'dan beri var olan bu Batı algısında, kendi varlığını sürdürmek ve değerlerini hakim kılmak noktasında çatışmacı dil kullanılmaktadır; bu görüş, “öteki” denen insanları Batı ile özdeşleştirmeden, onlara kendini rol model olarak benimsetmeden anlayamaz. Ancak bu bakış açısı, bir güç felsefesi olarak daima öteki üzerinde şiddet doğururken, varlık âlemini ikili bir tarzda (yani doğru-yanlış, doğu-batı gibi zıt kavramlarla) birini kendi olarak yüceltirken diğerini yok etmeyi amaçlar.³⁰

Entelektüel Batı'da bütün bunların yanında İslâm'ı, Hz. İbrahim'in çizgisinde oluşan Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi kardeş bir gelenek gören alternatif entelektüel bir kesim de bulunur.

Bu insaflı bakış açısını savunanlar (söz gelişi Edward Said, John Esposito, John Voll, Bruce Lawrence, Gary Wills) İslâm'ın, köktencilik, şiddet, aşırılık ve terörizm gibi İslamofobik kurgulamalarla İbrahim çizgisinden uzaklaştırılıp yalnızlaştırılmasına ve şeytani bir gelenek olarak gösterilmesine karşı çıkarlar. Bu gibi insanlar, Müslümanlar tarafından bazen tereddütle karşılanırsalar da çoğu kez önemsenmektedir. Çünkü onlara göre Müslüman dünyası tek bir parçayı değil bir dinamizm olarak çok bileşenli bir evreni teşkil ederken, İslâm zengin, hoşgörülü ve demokratik argümanlar içermektedir. Dolayısıyla onlara göre Müslüman dünyasındaki sorunlar, kendi sosyal, entelektüel ve siyasal bağlamları içinde doğru bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu bakımdan her iki dünya arasındaki mevcut kültürel farklılıklar, mutlak manada varoluşsal krizlere, şiddetli çatışmalara ve dehşete düşüren tavırlara yol açacak kadar derin bir durum değildir. Son

³⁰ İlhami Güler, “Batıdaki Öteki Korkusunun Analizi ve İslam Dünyasında Direnişin Teröre Kaymasının Psikanalizi”, *İslamofobi- Kolektif Bir Korkunun Anatomisi- Sempozyum Tebliğleri*, ed. Osman Alacahan- Betül Duman, (Sivas: Kemal İbn- i Hümam Vakfı Yayınları, 2012), 153-154.

tahlilde bu gibi entelektüeller, İslâm dinini, askerî bir tehdit, travmaya veya şiddete götüren bir düşman değil, entelektüel bir alternatif dünya görüşü ve ruhani bir meydan okuma olarak görmekteyler. Dahası onlara göre Müslüman halklarda görülen Amerikan karşıtlığı bile Amerika'nın çifte standart politikalarından bilhassa İsrail'i koruyup kollayan tek taraflı ve koşulsuz destekleyen dış politikasından kaynaklanır.³¹

1.6. Postmodern Haçlı Zihniyeti: İslamofobinin Siyasî ve Askerî Faktörleri

İslâm ve Müslümanlar, aynı zamanda Batı'nın siyasî ve askerî açıdan nefret, korku ve husumet objeleri olarak yansıtılmaktadırlar. Tarihte VIII. yüzyıldan itibaren özellikle XIII. ve XIV. yüzyıllarda, İslâm dünyasının Avrupa'ya gittikçe artan dozda askerî ve siyasî üstünlük kurduğu bilinmektedir. Bu fetihler sebebiyle İslâm, Batı için yeni bir siyasî düşman halini almıştır. Bir başka ifadeyle, İslâm dünyasında asırlarca süren siyasî çalkantı ve krizlere hatta Moğol istilası gibi buhranlara rağmen sınırlarının hemen yanı başındaki Endülüs, Selçuklu daha sonra Osmanlı gibi Müslüman imparatorlukların siyasal tehdidini Avrupalılar daima derinden hissettiği için Müslümanların siyasal ve askerî başarıları karşısındaki tepkisi, korku ve bir çeşit huşu içinde şaşkınlıktan başka bir şey değildi.³²

Bu korkunun sosyo-ekonomik bir yönü daha vardı; Müslüman toprakları veya siyasal bir anlamı da olan Dar'ü-l İslâm, bütün ihtişamıyla Akdeniz havzasını ortaçağ boyunca aydınlatıyor, dönemin aklının ve siyasal gücünün ulaşabileceği ve aklın doğrulayabileceği her yerde Müslüman hâkimiyeti güçlü bir şekilde kendini gösteriyordu. Öyle ki siyasal fetihlerin getirdiği gelişmeler ile büyüyen ilk İslâm devleti, konumunu daha merkezi hale dönüştürerek Medine'den Şam'a taşınmıştı. VII. asırda Kuzey Afrika'nın batı uçlarına kadar genişleyen bir siyasal güç olarak Müslümanlar, oradan İspanya'ya geçerek 800 yıl sürecek Avrupa hakimiyeti kurdular. İspanya'daki Müslüman hâkimiyeti 1492 yılına kadar devam etti. Bu tarihten sonra siyasî anlamda parçalara bölünen Endülüs'ün kültürel ve ekonomik zenginlikleri, Katolik İspanyol düşmanları tarafından talan edildi. Avrupalı aydınlar, bu yağmacılığa “gece ülkelerinin en aptalca kültür yağmacılığı” adını verdiler.

Batı'nın en doğusunda ise Osmanlı Türkleri İslâm Dünyası'nın hamiliğini ve siyasal gücünü temsil etmekteydi. IX. asırdan itibaren Hıristiyan Dünyasında Balkanlardan Avrupa içlerine kadar ilerleyen Türk varlığı, XIX. yüzyıla kadar büyük bir siyasal güç olarak etkisini sürdürdü.

³¹ Kalın, “Batı'daki İslam Algısının Tarihine Giriş”, 50.

³² Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Selahaddin Ayaz, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1991), 102.

Osmanlı Türkleri Batı tarafından iyice tanınan ve çoğu kez İslâm ile özdeşleştirilen bir güç haline geldi. Söz gelişi 1588 yılında İngiliz Kraliçesi I. Elizabeth, Sultan III. Murad'a "Katolik" ve "putperest" İspanya Kralı'nı alaşağı etmek hususunda askerî işbirliği teklifinde bulunmuştu.³³

Diğer Batı toplumları da bu muazzam siyasî gücün yarattığı korkuyu daima hissetti. Söz gelişi Ortaçağ Alman toplumunda "Türk korkusu (Türkenfurcht)" bilinen bir gerçektir; bir Osmanlı istilası yakın geleceğin tehlikesi olarak bekleniyordu. Bu korkuya karşı önceden haber almak üzere dönemin siyasal erkleri "Türk çanı (Türken glocken)" ve Türk vergisi ihdas etmişti. Almanya'da çıkan ilk gazete (Newe Zeitung) bile 1502'de tehdit ve meydan okumaları sıklaşan Türklere ait haberler vermek üzere çıkmıştı (İnalçık, 2015: 255). Hatta modern dönemde (1990'ların başı gibi yakın geçmişte) Sırp ve Hırvatların, Bosna Hersek'te Boşnak Müslümanlara yönelik acımasız soykırımları ve özellikle Osmanlı mirasını yok etmeye yönelik tahribatları Batı'nın bilinçaltındaki İslâm korkusu ve düşmanlığının halâ devam ettiğini göstermektedir.³⁴

1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla Komünizmin ortadan kalkması sonucu Batı yeni askerî ve siyasî bir rakip, hatta düşman belirleme çabasına girdi. 1993 Eylül'ünde *New York Times* gazetesi, bu yeni düşmanı şöyle duyuracaktır; İslâm kökten dinciliği hızla küresel güvenlik ve barış için önemli tehdit haline geliyor. 1930'lardaki Nazizm ve Faşizm, 1950'lerdeki Komünizm tehdidi kadar büyük bir tehlike bu.³⁵

11 Eylül saldırılarıyla beraber o dönemin Amerikan siyasetine hakim olan neoconlar, "yapay bir İslâm tehdidi" imgesini kendi askerî, ekonomik, dinî ve politik operasyonlarının "meşruiyet gerekçesi" olarak yeterince kullandı. Bu çekirdek kadroya, korkudan nemalanan "İslamofobi Endüstrisi" de denilmektedir. Bu endüstri, kendini Evanjelik Hıristiyan olarak tanımlayan marjinal politik ve sosyal gruplarla aynı dili kullanan benzer düşünceli kişilerle bir araya gelen, ideolojinin güdümünde olan sağ görüşlü eylemcilerdir. Bu eylemcilerin en büyük destekçisi olan Amerika'daki ırkçılık ve İslâm karşıtı Evanjelik Hıristiyan grupların Filistin meselesi konusunda olumsuz bakış açıları; kürsülerden yankılanan kızgın ve düşmanca söylemlerle kendini belli eder. Kendini İslâm'la mücadeleye adanmış ateşli Evanjelik vaizlere göre İsa Mesih'in ikinci gelişinden önce ortaya çıkacak olan kıyamet alametlerinden biri de İsrail'e bir tehdit olarak görülen İran ile büyük bir askerî savaş olacağıdır. Onlara göre bu "İncil'de" açıkça yazılıdır ve kutsal haçı yeniden yüklenip İslâm ile ahir zaman savaşı

³³ Uzun, *Avrupa'da İslamofobi- İngiltere Örneği*, 2012: 42.

³⁴ Karşlı, "İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi", 83.

³⁵ Said Kar, "Felsefî Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (47 /2017): 202.

yapmak gerekir. Zira sıradan Müslümanlar bile aslında “radikal ve İncil düşmanlarıdır”. İyi Müslüman-kötü Müslüman şeklindeki bir ayrıma karşı çıkan bu gruplar için İslâm, hiçbir şekilde Hıristiyanlığa benzemez. Yine bu çevrelere göre barışla alakalı olmayan İslâm, acımasız bir hukuk sistemi, zorba bir yönetim şekli, zorlayıcı bir tiranlık, Müslümanların taptığı Allah ise Hıristiyanlarınkinden farklı bir Tanrı’dır. Dolayısıyla Kur’ân, “İncil’e (İsa’nın getirdiği mesajlara)” meydan okumaktadır. Bu özellikleriyle Müslümanlık, düşman ve şeytanın safındadır. Son tahlilde 11 Eylül sonrası Amerikan hükümet politikası şu temel mesajı gizleyemiyordu; “iyi olduğu ispat edilmediği müddetçe her Müslüman kötü var sayılmalıdır”. Bu bakımdan “iyi Müslüman” ve “kötü Müslüman” gibi bir ayırım kültürel ve dinî değil politik kimliklere karşılık geliyordu.³⁶

Böyle bir ayrımcılığın neticesinde toplumsal seviyede Avrupa ve Amerika’da yaşayan Müslümanların siyasî sadakatleri sorgulanmakta ve onlar çift ve çoklu sadakatle suçlanmakta; Batı değerlerine daha az adanmış kişiler olarak yansıtılmaktadır. Genel suçlama, kimlik olarak Müslümanların kendilerini İngiliz, Türk, Arap’tan çok Müslüman olarak görmeleridir. Böylece etnik ve dinî analizler, siyasî açıdan ayrımcılığa ve yabancılaştırma-maya dönüşmektedir.³⁷

Dolayısıyla politik bağlamda Batı’nın İslâm’a bakışında iki tutum hemen göze çarpar; birincisi klasik imaj olan kılıç ve şiddet yanlısı din olduğu, ikincisi ise inatçı bir irrasyonellik, modernlik karşıtı, sapkın, aşırı, fanatik, emperyalist bir gelenek olduğudur. Bu iki damardan beslenen çoğu Batılı siyaset adamı ve düşünce kuruluşuna göre İslâm dünyasının tüm politik oluşumları militarist ve terörist yapılar sayılmalıdır. Zira Müslümanlar politik bağlamda barış ve İslâm ülkesi (*darul-İslâm*) olarak kendi memleketlerini görürken, Batı’yı askerî açıdan savaşılacak yer (*darul-harb*) kabul ederler.³⁸

Buna karşın İslâm dünyasının (siyasal) demokratik yaşam açısından iki temel sorunla karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz; birincisi İslâm dünyasının pek çok bölgesinde Müslüman liderler, siyasî katılım, güç paylaşımı, temsil, yönetim, siyasî çoğulculuk, eleştirel muhalefet gibi konularda Batılı meslektaşlarının gerisinde kalmışlardır. İkincisi ise, Müslüman ülkelerin demokrasi anlayışını genişletecek entelektüel alanın darlığıdır.

Bu iki tutumu daha iyi anlamak için Samuel Huntington’un diliyle söylersek Batı’ya göre Müslümanlar Batılı tüm sosyo-politik değerlerden

³⁶ Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, 84- 238.

³⁷ İbrahim Kalın, “İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları”, *İslamofobi-21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, haz. John Esposito, İbrahim Kalın, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 50.

³⁸ Kalın, “Batı’daki İslam Algısının Tarihine Giriş”, 31-39.

(bireysellik, liberalizm, anayasacılık, insan hakları, özgürlük, demokrasi, serbest piyasa, laiklik gibi) uzaktırlar. Hatta Huntington, İslâm'ı Batı için politik bir düşmanlık odağına dönüştürmüş, İslâm'ın kendisini asıl problem görmüştür. Ona göre İslâm, tamamen farklı bir medeniyettir. Bunun yanında Müslümanlar ise kendi kültürlerinin diğerlerinden daha üstün olduğuna ikna olduğundan güçlerinin Batı karşısında ikinci konumda olmasından tedirgin olmaktadır.³⁹

Netice olarak diyebiliriz ki birçok toplum arasında tarih boyunca var olan politik ve askerî mücadelelerin II. Dünya Savaşı'ndan sonra göreceli olarak sonlandırılmasına rağmen, Batı'nın İslâm'a karşı her alanda görülen önyargısında bir iyileşme maalesef olmamıştır. Zira Batı'nın İslâm'a bu bağlamda olumsuz bakışını besleyen mezkur faktörlerin yanında asıl sorunlardan biri de ontolojiktir. Bir başka ifade ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'in getirdiği din olarak İslâm'ın, Hz. İbrahim (a.s.)'in getirdiği Hanif geleneğe sahip çıkmasının Batı'yı ciddi olarak rahatsız ettiği açıktır.

Dolayısıyla siyasal açıdan İslâm karşıtı güncel Batı söylemleri, tarih boyunca geliştirilen siyasal imajlarla (söz gelişi Müslümanların şehvet düşkün, despotik siyaset sahibi, geri kalmış yönetimlerle idare edilen, kabilevi, rasyonel olmayan zeka sahibi toplumlar olduğu) olumsuz biçimde kuşatılmıştır. Pek çok Batılı siyaset adamı için İslâm, köktenci, militan, gizemli ve yıkıcı bir mit iken Müslüman ise cihat gibi şiddet içeren öğretileriyle doğal suçlu, olağan şüpheli veya amansız düşmandır. Bu bakış açısı, İslâm terimini politik ve askerî bir söyleme indirgemekte ve Müslüman dünyasını "Ortadoğu sorununun" bir alt sorunu olarak değerlendirmektedir. Batı'ya göre en nihayetinde basmakalıp siyasal kodları olan İslâm imajı, askerî veya politik olarak tüm Ortadoğu krizlerinin ana sebebi, her türlü şiddet, kanlı terör veya saldırganlığı teşvik eden, uzak ve yabancı bir fenomendir. Müslümanların yaşadığı Ortadoğu ise canlı intihar bombacılarının cirit attığı, öfke, hiddet, yoksulluk ve baskının vatanıdır.

1.1. Sürekli Nükseden Korkular: İslamofobinin Doğu ve Batı Dünyasındaki Etkileri

Batı'da yaşayan Müslümanlar başta olmak üzere tüm Müslüman topluluklar, İslamofobi'ye dayalı önemli sorunlarla yüz yüze kalmaktadır. Müslümanlar hiçbir zaman Yahudilerin yaptığı gibi Batı toplumları içinde herhangi bir imtiyazlı tutum veya davranış beklentisi içinde olmamıştır. Aksine onlar yaşadıkları toplumlarda diğer insanların sahip olduğu hak ve hürriyetler neyse onları talep etmişlerdir. Ancak buna rağmen Müslüman olmayı terörist olmakla özdeş gören olumsuz bakış açısı, Müslümanların

³⁹ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, (New York: Simon & Schuster, 1996), 258.

yaşadığı ülkelerde tehditler, meydan okumalar veya tehlikelere yol açacak biçimde gittikçe revaç bulmaktadır.

Bu bağlamda Batı’da 2000 sonrası yapılan anket, akademik tez, çalıştay gibi bilimsel çalışmalardaki etki testlerin sonuçlarına baktığımızda, İslâm ve Müslümanların terörizmle, şiddetle, barbarlıkla özdeş görüldüğü söylenebilir. Bu olumsuz etkiler, sosyal hayatın her alanında sadece sözle değil çoğu kez bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmalarda ortaya çıkan İslamofobinin etkilerini şöyle sıralayabiliriz:

- a. İslamofobinin Batı ülkelerindeki en hafif etkisi toplumsal bir kaygıya yol açmasıdır. Bu kaygıya bağlı olarak gelişen Müslümanlara karşı güvensizlik hissi, ekonomik kayıplar gibi endişeleri beraberinde getirir.
- b. Batı’da yaşayan Müslümanları bekleyen en önemli tehditlerden biri, hiç şüphesiz genellemelere bağlı olarak ortaya çıkan türlü hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığa maruz kalmaları ve adeta “çok boyutlu bir kültürel işkenceyle” baş başa kalmalarıdır. Halbuki Müslümanlar, yaşadıkları toplumun ayrılmaz hayati birer parçası olarak o topraklara çeşitli katkılar sağlamaktadırlar.
- c. Batı’da yaşayan Müslümanlara yönelik olumsuz politik söylemler (söz gelişi Müslümanların güvenliği tehdit ettiği, kontrol edilmesi gereken azınlık Müslüman gruplara dair politik algılar), aşırı sağcı, fanatik grupların Müslümanlara karşı düşmanlıklarını körüklemektedir. Daha önce Avrupa’da yaşayan Arap ve Türk işçiler, komşuları tarafından “fakir” olarak görülürken artık “Daeş üyesi” veya “el-Kaide üyesi” gibi bir terörist damgası veya “cahil”, “gerici”, “yoksul”, “köylü”, “demokrasi karşıtı”, “insanlıktan uzak”, “kadın düşmanı” gibi olumsuz etiketlerle de özdeş görülebilmektedirler.⁴⁰
- d. Bu algılara bağlı olarak Müslümanlar da kendilerini güvende hissetmemektedirler. Oysa Müslümanların huzurunun kaçması Batı toplumlarının sosyal barış taraftarı ve uzlaşmacı oluşunu da olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun neticesinde Müslümanlar kendilerini görünür kılmak yerine “gizlenmeyi” veya “göz önünde” fazla bulunmamayı tercih edebilmektedirler. Zira Avrupa’da yaşayan Müslümanlar, yaygın olarak sözlü sataşmalar, kundaklamalar, şiddet olayları hatta insan hayatını tehdit eden olumsuzluklarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Söz gelişi Müslümanlar, istediği işi bulamama, bulsa bile zor çalışma koşullarıyla mücadele etme, yüksek görevlere gelememe, istediği çevrede ev kiralayamama, kolluk kuvvetleriyle karşı

⁴⁰ Samur, “Avrupa’nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 153.

karşıya geldiğinde şiddetle karşılaşma veya suçlu olduğuna dair aşırı şüpheyle veya güvensizlikle karşı karşıya gelme gibi olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Yine onlar, sosyal hizmetlere kolay ulaşamama, özel mülkiyetlerine zarar verilmesi gibi doğrudan sosyal problemlerle veya güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya gelebilmektedir.⁴¹ Bunun neticesinde İslamofobi, büyük ölçüde Müslümanların sosyo-ekonomik hayatlarını olumsuz açıdan etkilemektedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Batı'da yaşayan Müslümanlar, özellikle sosyo-ekonomik açıdan ve eğitim düzeyleri bakımından ulusal ortalamanın altındadırlar.

- e. Çoğu kez Batı'da tanınmış birçok İslâm karşıtı uzman veya politikacı, iyice araştırmadan İslamofobiye sosyal sorunların odağına yerleştirmekte ve bu fobinin temelsiz, aşırı ve irrasyonel olduğunu savunanları şiddetle eleştirmektedir. Onlara göre bu korkunun temelinde Müslümanların masum bir duygu olan din duygusunu ideolojik hale dönüştürüp radikalleştirmeleri yatmaktadır.⁴² Bu düzlemde bazen İslamofobi, Müslüman politikacı veya entelektüel evcilleştirme ve angaje etme yöntemi olarak kullanılmakta; batılı değerlerle sorununun olmadığını veya terörist olmadığını kanıtlamaya zorlanmaktadır. Bu konunun en olumsuz etkisi “Batılı değerlerle ne pahasına olursa olsun uyum içinde ol” söylemi olmaktadır.
- f. Bunun yanında Batılı bazı politikacılar, daha da ileri giderek İslamofobiye sıradan Müslüman gruplara karşı bir baskı veya asimilasyonu kolaylaştıracak bir araç olarak görme eğilimindedir. Hatta bazı politikacılar, Müslüman toplulukları Avrupalı olmak veya Müslüman kalmak gibi bir tercihe zorlamaktadırlar. Bu tür kurnazlıklar, Müslümanların haklı nefretlerini ve aşırı tepkilerini tetikleyecek niteliktedir. Zira Müslümanlar için kendi değerlerini, inancını ve kültürünü yaşamak ve kollamak konusunda böyle bir tercih zorlaması kendini inkarla eşdeğerdedir ve imkânsızdır.
- g. İslamofobinin Müslüman dünyasına yansiyacak en önemli etkilerinden biri de, Batı ile İslâm dünyası arasındaki ilişkileri onarılmaz şekilde olumsuz yönde değiştirecek, hatta sorunları çözmek yerine daha da körükleyecek olmasıdır. Neticede bu olumsuz Batı tavrı, İslâm dünyasında kendi karşıtını üretebilecek niteliktedir.⁴³

⁴¹ Samur, “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 154; Uzun, *Avrupa'da İslamofobi- İngiltere Örneği*, 2012: 17.

⁴² Samur “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 155.

⁴³ Mehmet Evkuran, “ Bir Kimlik Politikası olarak İslamofobi”, *İslamofobi- Kolektif Bir Korkunun Anatomisi- Sempozyum Tebliğleri*, ed. Osman Alacahan- Betül Duman, (Sivas: Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 2011), 204.

1.2. Korkuyla Bilinçli Yüzleşmek: İslamofobiye Karşı Alınacak Önlemler

İslamofobinin ortadan kaldırılması veya en düşük seviyede tutulması için bazı tedbirler almak gerekmektedir. Bu tedbirleri şöyle sıralamak mümkündür;

- a. Öncelikle sorunun insanî boyutları öne çıkarılmalıdır; antropolojik düzlemde iyice irdelenerek toplumlar arasındaki her türlü ayrımcılık, önyargı, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının önlenmesi, insanlar arasında eşit imkânlar yaratılması yönünde atılacak her türlü uluslararası çabanın desteklenmesi gerekir. Esasen tüm insanların önünde her türlü olumsuzluğu iyileştirme sorumluluğu bulunmalıdır. Çağdaş yaşamın küreselleşmesiyle beraber irfanla donanmış dinî ve kültürel fikirlerin, cehaletle sarılmış önyargılarla ve insanları homojenleştirici, tek kalıp haline sokan anlayışlarla mücadele edilmelidir.
- b. İslamofobiye yol açan ulusal veya uluslararası söylemlerin kurumsallaştırılmamasına ve teorik temellere oturtulmamasına dikkat edilmelidir. Buna bağlı olarak İslamofobinin bir endüstriye dönüşerek geniş meşruiyet kazanmasına fırsat verecek bu kurumsallaşma mekanizmalarıyla birebir mücadele etmek gerekir.
- c. İslamofobiye yol açan faktörlerin giderilmesi için öncelikle bilginin düzgün bir şekilde toplanması ve doğru tahlil edilmesine fırsat verilmesi; cihat, kadın, poligami gibi suiistimal edilebilen konuların uzmanlar düzeyindeki mekanizmalarla anlaşılması ve anlatılması lazımdır. Bu sadece akademik seviyede veya popüler kültürle kalmamalı, özel anket raporları toplayarak aynı zamanda siyasetçilere sağlam ve doğru veriler sağlanmalıdır.
- d. İslamofobi üzerinden yapay olarak oluşturulmak istenen ve menfaat sağlamak üzere üretilen tüm siyasal İslâm tehdidi veya Doğu-Batı çatışması beklentileri tehlikeli olarak değerlendirilmeli ve bunu ortadan kaldırmak için çaba gösterilmelidir. Bu bağlamda İslâm hakkında daha sistematik ve derinden yürütülen karalama kampanyaları, ırkçılık, ötekileştirme, asimilasyon, izolasyon ve tekyönlü entegrasyon gibi politikalarla ilim ve hikmetle mücadele edilmelidir.
- e. İslâm ve terör kelimeleri sürekli yan yana getirildiğinden barışı, huzuru ve sevgiyi hâkim kılmak zorunda olan Müslümanların güven verici olumlu eylemleri çok-kültürlü ortamlarda sürekli dinamik tutmaları faydalı olacaktır. Avrupa ve Amerika'daki Müslümanlar, diğer yerlerde yaşayan Müslümanlara göre Batı bakışını daha çok olumlu yönde düzeltebilecek güçtedirler. Bu Müslümanların yaşadığı birlikte yaşama tecrübeleri barışçıl perspektiflerin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilecektir. Buralardaki Müslümanlar, başka dünyalardaki

kaygıları, korkuları ortadan kaldırmak için aralarındaki “silmi (barışı)”, adaleti, merhameti, şefkati sağlamak ve her türlü aşırılıktan uzak mutedil insanlar olduklarını kanıtlamak zorundadırlar. Kısacası Müslümanlar, İslâm dışına çıkmadan Sünnet-i Seniyyeye bağlı, çağı anlayan, ahlaka dayalı ve kendileriyle barışık insanlar olduklarını göstermelidirler. Bir başka ifadeyle Müslümanlar, inandıkları din ve hayat görüşü olarak benimsedikleri İslamî geleneği, Batı başta olmak üzere her yerde doğru yaşamalı ve doğru anlatmalı veya yansıtmalıdır. Zira İslâm'ın kucaklayıcı, öldürmeyi değil yaşatmayı, savaşı değil barışı, nefreti değil sevmeyi öğrettiği ve emrettiği her şekilde açıklanmalıdır.

- f. Müslümanlar her türlü olumsuz tepkilere sabırla ve azimle direnerek sessiz devrim gerçekleştirmeli ve kendi dinî pratiklerini yerine getirerek en az Batılı değerlere sahip insanlar kadar uyumlu vatandaş olduklarını kanıtlamalıdır. Hatta Müslümanlar, İslamofobiden dersler çıkarmalı bu gibi tartışmaların, Batı'da insafli, dürüst, makul insanlarla rasyonel ilişkiler kurmak için bir fırsat olduğunu anlamalıdır. Bu ilişkiler yoluyla Müslümanlar, İslâm'ın şiddet yanlısı olmadığını, kendilerinin de mesela kadın düşmanı, özgürlükten nefret eden, çağdaş değerlerle çatışan insanlar olmadıklarını kanıtlama fırsatına kavuşmuş olabilirler.
- g. Müslümanlar, insanları farklı azınlık gruplarına bölmek, onları birbirine karşı tuzağa düşürmek, özgürlüklerini ele almak için çaba gösterenlere karşı bilinçli hareket etmelidir.
- h. Müslümanlar bilhassa Avrupa'da “Avrupalı olmak” veya “Müslüman kalmak” tercihiyle baş başa bırakıldığında “Avrupalı Müslüman” olmayı başarmak zorundadırlar.
- i. İslamofobinin yoğun olarak hissedildiği yerlerde yaşayan Müslümanlar eğitim, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyelerini yükseltmeli ve ortaya çıkan herhangi bir olumsuzluğun daima ve başlıca odağı olmadıklarını kanıtlamalıdır. Hatta Müslümanlar, suç konusunda herhangi bir dinî ayırıcılığın yapılmamasını kendilerinin potansiyel suçlu veya korku faktörü haline dönüştürülmemesini her durumda dile getirmelidirler. Hatta onlar, konunun bu derece kritik ve yaygın bir sorun haline almasında Batı'nın üzerine düşen sorumlulukları yeterince alıp almadığını her fırsatta öne çıkarmalıdır.⁴⁴
- j. Öte taraftan etkinlik düzeyi oldukça yüksek olan medyanın İslamofobi ile mücadelede yapıcı bir rol üstleneceği açıktır. İslamofobiyi esas alan yayınların teşhir edilmesi, İslâm ve Müslümanlar hakkındaki asılsız

⁴⁴ Samur, “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 154-155.

bilgilerin önce ortaya çıkarılması, doğru bir şekilde değerlendirilip yine medya aracılığıyla yaygınlaştırılması önemlidir.

- k. Batı’da ortaya çıkan ve İslamofobiye körikleyen İslamcı radikal gruplar veya dinamik gençlik hareketleri iyi irdelenip yorumlanabilmeli; genç Müslüman nesillerin radikal yönelişlerinin nedenleri ortaya çıkarılmalıdır. Dolayısıyla Batı, Müslüman radikal grupların ortadan kalkmasını istiyorsa kanunlara bağlı ve meşru sosyal hayatı benimseyen genç Müslümanları desteklemeye, onların güvenini kazanmaya, onlardaki hayal kırıklıklarını gidermeye çalışmalıdır.
- l. Batı, Müslüman gruplara kendilerini hukuk içinde sonuna kadar ifade edebilecekleri zemini oluşturmalı, yaşadıkları yerlerdeki insanlarla yakınlaşmayı ve birlikte yaşama kültürünü asla koparmamalı, toplumun diğer kesimlerine de bunun, demokrasinin bir gereği olduğunu anlatmalı, eğitimini vermeli ve bu zeminin dışına çıkması durumunda da gerekli müdahaleyi bizzat yapmalıdır. Öyle ki Müslümanlar, söylem ve uygulamalarıyla İslamofobiye kapı açan veya İslâm imajına en ufak bir şekilde zarar veren dindaşlarını içine düştükleri yanlışları açık yüreklilikle dile getirerek uyarabilmelidirler. Bu tutum, derin içebakışlara veya sosyal sorgulamalara götürecektir ve mevcut İslâm algılarının her iki taraf için de daha sağlıklı ve dengeli olarak yeniden değerlendirilmesine sebep olabilecektir.
- m. Bu doğrultuda İslamofobi karşısında Müslümanlar daima özeleştiri yapabilmelidirler. Zira İslamofobi sadece Batı’nın bir sorunu değildir. İslâm dünyasının da bu konuda kendi içinde ciddi bir muhasebe yapması lazımdır. Söz gelişi sadece Batı’da değil her yerde yaşayan Müslümanlar, İslamofobiye besleyen, haksız imajları meşrulaştırmak için malzeme olarak kullanılan veya buna fırsat veren her türlü duygusal, zihinsel, sözlü ve fiili şiddetten kaçınmalı ve kaçındırmalıdır. Bu tür olumsuzluklarla baş etmek için ise Müslümanlar, ruhani dinginliğe ulaşmış, kendine ve çevresine karşı ödevlerini içselleştirmiş, yıkıcı değil yapıcı tepkiler verebilen, meydana gelen krizleri akılla, bilgiyle, hikmet ve irfanla değerlendiren, analiz edip çözümler üreten bireyler olmalıdırlar.⁴⁵
- n. Batı merkezli mühtedilerden oluşan grupların yaşadıkları toplumdan dışlanmamaları ve eski dindaşlarına karşı şiddet içeren tutumlara girmemeleri için beklentileri karşılanmalıdır.
- o. Buna bağlı olarak sosyal medya, İslâm ve Müslümanlar hakkında stereotip haber ve yayınlar yapan ve İslamofobiye yaygınlaştıran kont-

⁴⁵ Mustafa Çağrı, “İslâmofobi Bağlamında Bir Özeleştiri”, *İslamofobi- Kolektif Bir Korkunun Anatomisi- Sempozyum Tebliğleri*, ed. Osman Alacahan- Betül Duman, (Sivas: Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 2011): 255-260.

rolsüz bir alan olarak adeta vicdanlara test uygulamaktadır. Bunlara uygun ve açık cevapların mutlaka verilmesi gerekmektedir.

- p. Bu bağlamda Müslümanlar, İslamofobi konusunda bilinçlenmeli ve İslamofobi tehdidiyle yaşamayı öğrenmelidirler. Bu çerçevede tecrübe edeceklerdir ki sadece Almanya, Avusturya gibi yabancı entegrasyonuyla başı dertte olan Batı ülkelerinde değil, daha asimilasyoncu politikalar uygulayan Fransa'da veya çok-kültürlü toplumu öne çıkaran Britanya ve Hollanda gibi ülkelerde de göçmen, hidayete ermiş veya işçi konumundaki Müslümanlar olumsuz sosyo-ekonomik koşullara, ayrımcılıklara veya kişisel şiddete maruz kalmaktan kurtulamamaktadırlar.⁴⁶ Özellikle Fransa'da Müslümanların karşı karşıya geldiği sorunların temelinde onların en zaruri normlarıyla daima ters düşüklerine dair etkin bir kamuoyu bulunmaktadır.
- r. Avrupa ile coğrafi açıdan yakın temas halinde bulunan Türkiye, Bosna, Arnavutluk gibi ülkeler, öncelikle güven veren Müslüman alanlar olarak öne çıkmalı ve İslamofobiyi kışkırtanların malzeme bulmasına fırsat vermeyecek şekilde her alanda imaj düzeltici politik, akademik ve sosyal çabalar içine girmelidirler.
- s. Müslümanların Batı toplumundaki görünürlükleri desteklenmeli ve geleceklerini güvenle tanzim etmelerine yardımcı olunmalıdır. Daha açık bir ifadeyle Müslümanların cami, minare, giyim-kuşam, örf ve adetleri cenaze ve mezarlık işlemleri gibi temel dinî ve kültürel ihtiyaçları karşılanmalıdır.
- t. İslamofobi gibi olumsuzluklar Müslümanları kamçılayabilir ve bunlar sayesinde Müslümanlar her türlü olumsuzluğa karşı adeta kendi “bağıışıklık sistemlerini” geliştirerek kendi dünya görüşlerine ve geleneksel yaşam tarzlarına her zamankinden daha fazla sarılmaları gerektiğini anlayabilirler. Bu haliyle onlar İslamofobinin teşvikiyle daha fazla çaba göstererek Batı'da “konuk”, “geçici işçi” veya “göçmen” olarak görülmelerini kabullenmek yerine, kendilerini olumlu yönde geliştirerek toplumun “gerçek bireyleri” ve ülkenin “tam vatandaşları” olmaları gerektiğini anlayabilirler.
- u. Müslümanlar, özellikle Avrupa toplumlarının önemli bir parçası olduklarını, bu toplumdaki ortak idealler veya sorunlar neyse onları sahiplendiklerini hatta imkân verildiğinde çözebileceklerini kanıtlanmalıdır.
- v. Buna karşın, bireysel olarak bazı insanların Müslüman kimliğiyle şiddete başvurmasının İslâm dininin bir şiddet ve terör dinî olduğu anlamına gelmediği belirtilmelidir. Böyle bir yaftalamanın ancak

⁴⁶ Samur, “Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, 155.

İslâm Dünyasına zihinsel, askerî ve politik operasyon yapmak isteyenlerin işine geleceği açıktır.

- y. Bu bakımdan Batı’da Antisemitizm gibi İslamofobi de suç olarak kabul edilmeli ve gerekli cezai müeyyideler yasalar ile belirlenmelidir. İslâm dünyasında ise Müslüman ülkeler ve İslâm İşbirliği Teşkilatı gibi kurumlar, İslamofobik eylemleri gözlemleyip takip etmek ve bilimsel araştırmalar yapmak üzere güçlü birimler oluşturmalı, Batı’da yaşayan vatandaşlarını sürekli izlemeli ve haklarını her alanda savunmalıdır.

Sonuç

İslâm-Batı ilişkilerinin uzun soluklu tarihine baktığımızda, Endülüs birlikte yaşamı, Osmanlı çok-kültürlü yaşamı ve tercüme hareketleri gibi barışçıl yaşam ve uzlaşma içinde olma tecrübelerinin yanında öfke, nefret, şiddet, ayrımcılık, iftira, ırkçılık, karalama özellikle de korku gibi tutumları barındırdığını görürüz. Batı, bu kadar çok bileşenli karmaşık ilişkiyi Müslümanlar dışında hiçbir din mensubu (genetik bağa sahip Yahudiler dâhil) yaşamamıştır. Bu ilişkilere bağlı olarak Batı, tarih boyunca İslâm ve Müslümanları, şiddetle, barbarlıkla ve başka olumsuz sıfatlarla betimlemek istemiştir.

Aslında İslâm’ın doğuşundan itibaren Batı’nın “Müslüman korkusu” hiç bitmemiştir. Zaman içinde bu korku, kabuk değiştirerek “Türk veya Osmanlı korkusu” şeklinde artarak devam etmiş ve 11 Eylül öncesinde “Fundamentalist İslâm tehlikesi olarak öne çıkmıştır. Günümüzde de bu korku “İslamofobi” kılığında dinamik canlılığını sürdürmektedir. Dolayısıyla İslamofobi, genel anlamda Batı’nın en yeni ve en aktüel Müslüman korkusunu ifade ederken daha derin anlamda Batı’nın inkâr tarihinin İslâm’a ve Müslümanlara yansıtılan ve tüm dünyaya olağan gösterilmek istenen psikolojisinin tezahürüdür. Bu terim yoluyla Batı dünyasında yaşayan Müslümanlar, İslamofobi kavramı gibi tehlikeli bir ötekileştirme süreci içine çekilerek, özgürlükleri kısıtlanıp düşmanca tavırlarla karşılaşmakta ve sürekli kontrol altında tutulmak istenmektedir.

Batı dünyasında İslâm dinine ait temel fenomenlerin bazı özel davranış ve uygulamalarla sıklıkla çarpıtıldığı, bu zengin ve kapsamlı dinin olduğundan farklı bir biçimde yansıtılmaya çalışıldığı açıktır. Zaten Batı, kendisinden olmayana/ötekine karşı düşmanlıktan beslendiği ve hurafelerle dolu bakış açılarından kendini bir türlü kurtaramadığı için bu durumdan Müslümanlar da nasibini almaktadır. Avrupa’nın zaman zaman nükseden Anti-semitizm hastalığı veya geleneksel Türk düşmanlığı bile bu bakış açısının en önemli yansımalarından biri kabul edilebilir.

Dolayısıyla Batı medeniyetinin çok yeni ürettiği ve üzerinde uzun yıllar operasyonlar yapabileceği bir kavram olan İslamofobi, geçici bir korkuyu değil tarihsel müzmin paradigma üretici “öteki” anlayışını somut olarak temsil etmektedir. Daha açık bir dille söylersek İslâm’ı her çağda yeniden yorumlama ihtiyacını hisseden Batı için İslâm ve Müslümanları terörle özdeş görmek önemli bir çağdaş projedir. İnkâr politikaları, kendini olduğundan fazla göstererek yansıtma ve şoven tavırlar, Batılı insanların ötekilere rasgele hazır cevapları olarak kabul edilebilir. Böylece bir öteki olarak Müslümanlar Batı dünyası için içselleştirilmesi veya sindirilmesi zor bir topluluk olarak anlaşılabilir.

Batı’da son zamanlarda ortaya çıkan mülteci ve göçmen sorunlarının oluşturduğu siyasî ve sosyo-kültürel gelişmeler, bunlara ilave olarak ekonomik yüklerin artması gibi kaygı faktörlerinin ortaya çıkmasının yanında, Batı’da yaşayan Müslüman azınlıklar veya önceki göçmen toplulukları hedef alan şiddet olayları İslamofobiyi harlamayı artıracak niteliktedir. Batı dünyası İslâm, Kur’ân ve Hz. Peygamber hakkında sağlıklı bilgilere sahip olmadan İslâm’ın şiddet dinî olduğunu, Kur’ân-ı Kerim’in terörizmle alakası bulunduğunu ve Hz. Muhammed’in sahte peygamber olduğunu iddia etmektedir. Batı bu konuda öncelikle sağlıklı ve doğru bilgilerle donanmış bir perspektif kazanmalıdır.

Bu bağlamda denebilir ki İslâm’ı ve Müslümanları bir korku objesi olarak tanımlayan İslamofobi kavramı, Batı dünyasında gerçekte karşılığı olmayan “üretilmiş” bir korku türüdür. Dahası İslamofobi, münferit olmayan, son derece sistematik ve planlı, örgütlü, ciddi finans kaynakları olan, medya, akademi, siyaset ve sivil toplum ayakları olan ve Batı’nın bir öteki olarak Müslümanlara bakışında ihtiyaç duyduğu bir kimlik tanımlamasına karşılık gelen çok işlevsel bir kavramdır.

Yine İslamofobi konusunda Batı’nın bir paradoks içinde olduğu açıktır; bir tarafta DAİŞ, El- Kaide gibi terör örgütleri İslamofobi endüstrisine malzeme sağlarken diğer taraftan kısır döngü olarak Batı’da üretilen İslamofobi hakkındaki söylemler bu tür radikal örgütleri beslemekte; en nihayetinde Batı’nın hâkim siyasî güçleri kendini İslamofobi ile meşrulaştırmak ve hukukileştirmek istemektedir. Bu gerilimlerden doğan baskın yargı, çok kötümserdir; Batı ile İslâm arasında ortak bir zemin yoktur dolayısıyla çatışma kaçınılmazdır.

Hâlbuki Batı’nın İslâm ve Müslümanlara bakışının kendi “ben” algısının bir yansıması olarak ortaya çıktığı açıktır. Denebilir ki Batı dünyasının İslâm’a bakışında, etno-sentrik yaklaşımlar, öznellikler, öteki algıları, klasik ve ileri sömürgecilik, küreselleşme ve göçmen sorunları, post-modern psiko sosyal algılamalar, çağdaş insan hakları ve sorunları, sosyo-kültürel çoğulculuk problemleri gibi meseleler etkilidir.

Bu bakımdan Batı, İslamofobiyle gerçekten başetmek ve sağlıklı bir topluma kavuşmak istiyorsa, tarihten miras aldığı İslâm hakkındaki korku, şiddet ve önyargılarla örülü bakış açısını devam ettirmemelidir. Bunun yerine, ortaya çıkan sorunları antropolojik sosyal düzlem içinde doğru bir şekilde yorumlayıp yansıtmayı amaçlamalı, çatışmacı ve militan söylemleri bir kenara bırakarak geleceğini sağlıklı bir şekilde inşa edebilmelidir. Bu noktada Batı bilmelidir ki İslâm, korkulacak bir olgu ve Hıristiyanlık için bir tehdit değil tarih boyunca Batı düşüncesine büyük katkılar sağlayan, insanlığın huzur ve mutluluğu için önemli mesajlar içeren bir gelenektir.

Bu gibi tedbirlerin alınmaması halinde ortaya çıkacak tablo vahimdir; İslamofobi olgusunun Batı’da, ırkçılık ve Antisemitizm’den daha yaygın olduğu, ama bu korkunun sadece kendi açısından çıkar peşinde koşanlar tarafından benimsendiği ve açık bir çatışmayı doğuracağı açıktır.

Sonuçta Batı’da İslamofobiyi güvenlik ve terörle mücadele sorunu olarak gören, Müslüman azınlığı da kontrol altında tutulması gereken “tehlikeli öteki” olarak algılayan bakış, şimdilik oldukça popülerdir. Ancak unutulmamalıdır ki İslamofobi sadece Batı dünyasının sorunu değil aksine tüm insanlığı ilgilendiren küresel güvenliğe yönelik önemli tehditlerden biri haline gelmiştir. Bu bakımdan başta Batı halkları olmak üzere aynı dünyayı paylaşan tüm insanlar, geleceklerini İslamofobi gibi travmacı korkularla inşa etmemeyi öğrenmelidirler. Zira insanoğlu her şeye rağmen olumsuzluklardan ders almasını bilen ve onlardan yapıcı bir şeyler çıkarabilen bir varlıktır.

Kaynakça

Allen, Cris. *Written Submission to the Re-Launched All Party Parliamentary Group on Islamophobia*. Birmingham: University of Birmingham, 2011.

Alıcı, Mustafa. *Müslüman- Hıristiyan Diyalogu*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.

Barın, Hilal. *İslâmofobi ve Daeş*. İstanbul: Tezkire Yayınları, 2016.

Bleich, Erik. “ Defining and Researching Islamophobia”. *Middle East Association of North America* 46/2 (2012): 180-189.

Bloul, Rachel. A. D. “Anti-Discrimination Laws, Islamofobia, and Ethnicization of Muslim Identities in Europe and Australia”. *Journal of Muslim Minority Affairs* 28/1 April, (2008): 7- 25.

Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.

Çağrıncı, Mustafa. “ İslâmofobi Bağlamında Bir Özeleştiri”. *İslamofobi-Kolektif Bir Korkunun Anatomisi- Sempozyum Tebliğleri*, Ed. Osman Alacahan - Betül Duman. Sivas: Kemal İbn- i Hümam Vakfı Yayınları, (2011): 255- 260.

Chapman, Colin. "Thinking Biblically About Islam". *Themelios*, April III, (1978): 66-78.

Islamophobia: A Challenge for Us All (1997), "Commission on British Muslims and Islamophobia", Commission on British Muslims and Islamophobia. London: Runnymede Trust, 1-4.

Er, Tuba - Ataman, Kemal. "İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 747-770.

Emmanouela Grypeou. *The Encounter of Eastern Christianity with Early Islam*. Leiden: Brill Publication, 2006.

Esposito, L. John. "Bir Batı Olgusu Olarak İslâm". *Avrupa ve Amerika Müslümanları*. Çev. Cem Demirkan- Deniz Öktem. İstanbul: Gelenek Yayınları, (2003): 19- 29.

Evkuran, Mehmet. "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi". İslamofobi - Kolektif Bir Korkunun Anatomisi - Sempozyum Tebliğleri. Ed. Osman Alacahan - Betül Duman. Sivas: 203-217, 2011.

Grabar, Oleg. "The Umayyad Dome of the Rock in Jerusalem". *Ars Orientalis*. 33-55,1959.

Güler, İlhami. " Batıdaki Öteki Korkusunun Analizi ve İslâm Dünyasında Direnişin Teröre Kaymasının Psikanalizi", İslamofobi- Kolektif Bir Korkunun Anatomisi- Sempozyum Tebliğleri. Ed. Osman Alacahan - Betül Duman. Sivas: Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, (2012): 153-156.

Huntington, Samuel. *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*, New York: Simon&Schuster 1996.

Kalın, İbrahim. "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş". *Divan İlmi Araştırmalar* 15/2 (2003): 1-51.

Kalın, İbrahim. " İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". İslamofobi-21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Haz. John Esposito, İbrahim Kalın. İstanbul: İnsan Yayınları (2015): 50-102.

Kar, Sait. " Felsefi Açından İslamofobi ve Eleştirisi". İlahiyat Tetkikleri Dergisi 47 (2017): 199-222.

Karlığa, Bekir. *İslâm Düşüncesi'nin Batıya Etkileri*, İstanbul: (1993).

Karslı, Necmi. "İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi". *Dinbilimleri Dergisi* 13/1 (2013): 75-100.

Lean, Nathan. *İslamofobi Endüstrisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

İnalçık, Halil. *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: NTV Yayınları, 2015.

Sahas, Daniel J. *John of Damascus on Islam: The "Heresy of the Ismaelites*. Louvain: E. J. Brill, 1972.

Said, Edward. *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çev. Selahaddin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.

Samur, Hakan. “Avrupa’nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15/29 (2017): 147-173.

Türkan, Hüseyin. *Avrupa’da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık*. İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, 2015.

Uzun, Nihat. *Avrupa’da İslamofobi- İngiltere Örneği*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.

Vehlow, Katya. (), “The Swiss Reformers Zwingli, Bullinger and Bibliander and Their Attitude to Islam (1520-1560)”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 2: 232- 240, 1995.